

Методичні аспекти застосування особистісно-розвивальних технологій у навчанні основ виробництва учнів закладів професійної освіти

Анотація. У статті схарактеризовано методичні аспекти застосування особистісно-розвивальних технологій у навчанні основ виробництва учнів закладів професійної освіти. Встановлено, що процес проектування особистісно-розвивальних технологій навчання у закладах професійної освіти складається з таких етапів: формулювання інтегральної цілі; побудова ієрархії цілей; добір педагогічних технологій та форм організації навчання; напрацювання навчальної мотивації; проектування структури та елементів змісту у вигляді завдань; добір методів навчання і подання конкретних прийомів реалізації змісту; обґрунтування засобів зворотного зв'язку в навчанні; матеріалізація педагогічних технологій (плани-конспекти, технологічні карти, алгоритми).

Ключові слова: особистісно-розвивальна технологія, професійна освіта, педагог, проектування, цілі й етапи, зміст навчання, розвиток особистості.

Abstract. The article characterizes the methodological aspects of the application of personal development technologies in teaching the basics of production of students of vocational education institutions. It is established that the process of designing personal development technologies in vocational education institutions consists of the following stages: formulation of an integrated goal; building a hierarchy of goals; selection of pedagogical technologies and forms of education organization; development of educational motivation; designing the structure and content elements in the form of tasks; selection of teaching methods and presentation of specific methods of content implementation; substantiation of means of feedback in training; materialization of pedagogical technologies (plans-summaries, technological maps, algorithms).

Keywords: personal development technology, professional education, teacher, design, goals and stages, content of education, personality development.

Постановка наукової проблеми. Сучасне високотехнологічне й інформаційне суспільство висуває нові вимоги щодо підвищення якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників, які будуть мати низку загальних і професійних компетентностей. Ці умови можуть бути виконані, як свідчать дані педагогічних досліджень та передового педагогічного досвіду, через запровадження інноваційних педагогічних технологій, до яких ми відносимо й особистісно-розвивальні. Успішність такого процесу може бути забезпечена тоді, коли будуть підготовлені висококваліфіковані педагоги професійної освіти, здатні вирішувати складні спеціалізовані завдання й практичні проблеми у певній галузі або в процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів професійної освіти й характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Одним із стратегічних завдань реформування освіти в Україні згідно з вимогами новітніх освітніх парадигм є формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного і морального здоров'я. Розв'язання цього завдання передбачає психолого-педагогічне проектування змісту і методів освітнього, спрямованого саме на розвиток особистості учнів. Однак цьому процесові поки що бракує цілеспрямованості та науково-методичного обґрунтування. Педагогічні працівники системи професійної освіти нині усвідомлюють потребу у проектуванні й реалізації особистісно-орієнтованого підходу до учня, що сприятиме цілеспрямованому, гармонійному розвитку особистості майбутнього кваліфікованого робітника як громадянина і професійно-діючого творчого працівника.

Короткий аналіз досліджень проблеми. Розробка особистісного підходу – це фундаментальна комплексна наукова проблема, що потребує міждисциплінарних досліджень. Науковці переконують, що особистість – це складна система й суб'єкт перетворення світу й себе. Саме тому психологія особистості має займати чільне місце у напрацюванні сучасних педагогічних технологій навчання.

Особистісний підхід науковці К. Гольдштейн, А. Маслоу, Дж. Олпорт, К. Роджерс, Р. Мей, Е. Фром, К. Хорні, В. Франкл, Р. Бернс розглядають як методологічний інструментарій, що ґрунтується психолого-педагогічних закономірностях будови, функціонування й розвитку особистості. Сучасні вимоги до особистісного підходу визначені у дослідженнях відомих психологів (К. Абульханова-Славська, В. Давидов, В. Моляко, Л. Проколієнко, І. Якиманська, О. Асмолов, В. Столін, В. Татенко, Т. Титаренко та ін.).

Так, І. Якиманська, розробляючи концепцію особистісно орієнтованої освіти, вважає, що розвиток особистості пов'язаний з метою та факторами освітнього досвіду в навчанні. У цьому

освітньому процесі учень є головною фігурою, а його суб'єктний досвід розкривається й узгоджується зі змістом освіти. В центрі моделі процесу знаходиться самотність, самоцінність особистості. Інакше, відбувається «зустріч» майбутньої моделі особистості та суб'єктного досвіду, його збагачення. І. Якиманська виокремлює три моделі особистісно орієнтованої педагогіки: соціально-педагогічну, предметно-дидактичну та психологічну. Теоретичні засади цієї концепції визначають природу й умови реалізації особистісно розвивальних функцій освітнього процесу, а практичні напрацювання визначають інноваційність навчання [10].

Аналіз результатів педагогічних досліджень технології особистісно-розвивального навчання свідчить, що головним її спрямуванням є розвиток ключових особистісних компетентностей учнів (зокрема, креативності, самостійності, активності, комунікабельності, здатності до спільної діяльності та співробітництва), що відповідають вимогам сучасного ринку праці. Прикладами таких технологій є проектне, імітаційно-ігрове навчання, кейс-технологія тощо.

Мета й завдання статті – вивчити основні риси особистісно-орієнтованого навчання та зазначити особливості їхнього застосування в навчанні основ виробництва майбутніх кваліфікованих робітників.

Виклад основного матеріалу. Головними завданнями особистісно-орієнтованого навчання є такі: розвиток індивідуальних пізнавальних здібностей учнів; вияв, розвиток індивідуального (суб'єктного) досвіду учня; допомога особистості у самопізнанні, самовизначенні та самореалізації, вияв, розвиток позитивних якостей і формування культури життєдіяльності особистості, що дає їй можливість ефективно будувати власну життєву траєкторію. Г. Романова визначає проектування особистісно-розвивальних технологій навчання як творчу діяльність педагогів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання й розвитку учнів на основі врахування їхніх індивідуально-психологічних та соціально-психологічних особливостей, що включає створення і реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту й вибір адекватних форм і методів навчання [4]. Дослідницею наведено результати експертної оцінки ефективності особистісно-розвивальних педагогічних технологій у закладах професійної освіти, що ґрунтується на компетентнісному підході, зокрема на визначенні впливу застосування провідних технологій розвитку особистісних компетентностей учнів ПТНЗ (табл. 1) [4]. Узагальнено проектування особистісно-розвивальних педагогічних технологій на прикладі вивчення певної теми можна подати такою структурою (табл. 2).

Таблиця 1

Рейтинг особистісно-розвивальних педагогічних технологій у закладах професійної освіти

Ранг	Педагогічна технологія	Особистісні компетентності за результатами ранжування
1.	Проектне навчання	Креативність, здатність до спільної діяльності та співробітництва, активність
2.	Кейс-технологія	Аналіз проблем і прийняття рішень, креативність, здатність до спільної діяльності й співробітництва
3.	Імітаційно-ігрове навчання	Здатність до спільної діяльності й співробітництва, комунікабельність, аналіз проблем і прийняття рішень
4.	Проблемно-розвивальне навчання	Креативність, аналіз проблем та прийняття рішень, особистісне самовдосконалення
5.	Дистанційне навчання	Самостійність, активність, саморегуляція

Вибір педагогічної технології зумовлює вибір форм навчання. Зокрема, дистанційне навчання вимагає індивідуальної форми організації діяльності учнів, надання переваг продуктивним технологіям потребує вимагає застосування різних групових форм навчальної діяльності учнів тощо, проектне навчання забезпечує навчання через діяльність, в якій реалізуються цілі випереджувального розвитку особистості. Однак втілення зазначених позицій до реального навчального процесу підготовки майбутніх кваліфікованих робітників потребує розробки певного інструментарію, зокрема напрацювання методики проектування особистісно-розвивальних технологій навчання.

Етапи проектування особистісно-розвивальних педагогічних технологій

Етап	Зміст і результат
Формулювання загальної цілі теми	<p>Постановка цілей: навчальні (формування загальних і фахових компетентностей), розвивальні (вдосконалення розумових здібностей учнів, що сприяють пізнавальній діяльності – розвиток мислення, пам'яті, мови, уяви, творчих здібностей) та виховні (формування світогляду, наукових переконань, моральних й естетичних поглядів) [6]. На основі об'єктивного існування навколишньої дійсності та особистості учня визначаються: цілі-вектори (самовизначення, само-актуалізація, розвиток індивідуальності) та цілі-результати (навченість) з урахуванням бажаних результатів навчання, що виражаються у діях учнів (педагог-експерт може визначити). Робочі цілі: пізнавальні (знати); практичні (вміти); мотиваційно-особистісні (позитивно ставитися, бути зацікавленим, активним).</p>
Побудова ієрархії цілей	<p>Актуалізація ціннісно-мотиваційної складової, пов'язаної з формуванням позитивного ставлення учнів до навчання та бажанням застосовувати набуті знання й уміння; унаочнення цілей у вигляді графічних моделей (наприклад, «дерево цілей») з відображенням напрямів досягнення результатів; формулювання цілей з позицій учнів, починаючи з дієслів (відповідь на запитання: «Навчитися, що робити?»), застосовуючи конкретні, зрозумілі учням слова; конкретизація цілей, застосовуючи рівні засвоєння.</p>
Добір технологій	<p>Результати проектування навчальної технології (навчальна гра, диспут, тренінг тощо) та форм організації навчання можуть втілюватись у вигляді план-конспектів, структурно-логічних схем, сценаріїв, технологічних карт.</p>

Розробка мотиваційного циклу	Актуалізація й обґрунтування діяльності. Мотиваційний цикл є системою заходів з управління мотиваційними процесами через забезпечення педагогами достатньої активності учнів. Повноцінний мотиваційний цикл складається з таких етапів: вступно-мотиваційного (викликання похідної мотивації); підтримувального (підтримка й підсилення мотивів, що виникли); завершального (забезпечення мотивації на подальше вивчення навчального матеріалу). Мотивація формується на всіх етапах освітнього процесу.
Проектування змісту навчання	Визначення елементів навчального змісту у вигляді завдань (повідомлення, пояснення, приклади, запитання, ситуації, задачі, вправи). Цілі особистісно-розвивальної технології втілюються викладачем за допомогою змісту навчання, який має бути відповідно спроектованим. Діагностичні цілі – розробляється система запитань та завдань для учнів для визначення їхньої інформаційної й операційної готовності; в організації евристичних способів розв'язання задач учнями – вибудовується система навчальних задач з елементами евристичної діяльності; в опануванні засобів проблемного навчання – відпрацьовуються блоки пізнавального акту (визначення проблеми; розуміння зв'язків і співвідношень інформації; формулювання гіпотези, перевірка розв'язання відповідно до висунутої гіпотези, побудова логічної перевірки евристичного розв'язання; виконання розв'язку та його коригування за потреби.
Добір методів і визначення зворотного зв'язку	<p>Застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій не обмежується використанням традиційних методів та їх поєднанням, передбачає інтерактивну взаємодію педагогів та учнів, формування комунікативної компетентності учнів, розвиток їхніх творчих здібностей. Ефективними є активні методи навчання, що спираються на творче, продуктивне мислення (неімітаційні – проблемна лекція, практикум, дискусія, мозковий штурм й імітаційні – неігрові: аналіз конкретних ситуацій, аналіз педагогічних завдань; ігрові: ігрове проектування, ділова гра, рольова гра, тренінг).</p> <p>Підготовка засобів зворотного зв'язку та методології досягнення поставлених цілей (контроль, оцінювання, рефлексія) виокремлюють стимуляційну та коригувальну функції контролю, але увагу зазвичай акцентують на першій, про що свідчить розроблена система зовнішніх умов контролю: атестації, колоквиуми, заліки. Коригувальна функція є не менш важливою, оскільки спрямована на зміни в досвіді учнів (студентів), поліпшення способів дій. Цю функцію ще називають навчальною. Визначають також констатувальну (зворотний зв'язок і врахування результатів), розвивальну й виховну функції контролю. За результатами контролю має здійснюватися їхнє коригування, яке розуміють не лише як виправлення помилок, а й як творчий пошук оптимальних шляхів розв'язання поставлених завдань та підготовку до подальшої діяльності.</p>
Визначення змісту діяльності	Розробка алгоритмів діяльності педагогів та учнів (проект, алгоритм, технологічна карта), в яких фіксуються заплановані результати та послідовність дій і діяльності учнів та педагогів.

Висновки. Істотними ознаками особистісно-розвивальних педагогічних технологій є такі реалії: пріоритет особистісно-змістової сфери учнів та її мотиваційно-ціннісного компонента; формування суб'єктного досвіду учня; залучення досвіду учня в освітній процес та його актуалізація шляхом проблематизації навчального заняття; кооперативне цілевизначення, побудова й рефлексія; усвідомлення цінності спільного досвіду і взаємодії; проектування освітнього процесу з урахуванням психофізіологічних а індивідуальних особливостей учня; вивчення суб'єктних способів опрацювання інформації; орієнтація освітнього процесу на встановлення комплексної мети й розв'язання навчальних завдань (пізнавальні, дослідницькі, проєктивні) учнями; заміна позиції педагога «педагог-інформатор-контролер» позицією «координатор-менеджер-фасилітатор», що сприяє створенню умов для становлення учня як суб'єкта діяльності. Напрямами подальших досліджень ми вбачаємо напрацювання психолого-педагогічних умов підготовки педагогів професійної освіти до застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій.

Список використаних джерел:

1. Зязюн І.А. Дидактичне проектування технологій і методів учіння у вимірах педагогічної дії. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід*. 2010. № 23. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Sitimn/2010_23/index.htm.
2. Кошук О.Б. Формування професійних здібностей майбутніх кваліфікованих робітників сільського господарства засобами педагогічної гри. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка: зб. наук. пр.* К.: Вид-во ІПТО НАПН України, 2013. Вип. 6. С. 34-38.
3. Освітні технології: навч.-метод. посіб. / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; за заг. ред. О.М. Пехоти. К.: А.С.К., 2001. 256 с.
4. Романова Г. Особливості проектування особистісно-розвивальних технологій навчання майбутніх кваліфікованих робітників. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/11264/1/Romanova.pdf>.
5. Рибалка В.В. Особистісний підхід у профільному навчанні старшокласників: монографія / за ред. Г.О. Балла. К., 1998. 160 с.
6. Сериков В.В. Личностный подход в обучении: от концепции к технологии. *Проблемы обновления содержания общего образования*. Ростов-на-Дону, 1992. 153 с.
7. Цвілик С.Д. Наступність у роботі професійно-технічних і вищих навчальних закладів: теоретичні аспекти проблеми. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2002. Вип. 3. С. 45-49.
8. Цвілик С.Д. Застосування наступності у формуванні наукових понять у змісті природничо-математичної і спеціальної підготовки. *Актуальні проблеми трудової і професійної підготовки молоді*. Вінниця, 2004. Вип. 10. С. 197-199.
9. Шимкова І.В., Цвілик С.Д., Гаркушевський В.С. Модернізація професійної і технологічної підготовки майбутніх педагогів у контексті розвитку STEAM-освіти. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Умань, 2019. Вип. 1(19). С. 152-159.
10. Якиманская И.С. Разработка технологии личностно ориентированного обучения. *Вопросы психологии*. 1995. № 2. С. 12-17.
11. Hlukhaniuk V., Solovej V., Tsvilyk S., Shymkova I. STEAM education as a benchmark for innovative training of future teachers of labour training and technology. *Society. Integration. Education – SIE 2020*. URL:<http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/5000>.